

ՓՈԽԱՌՅԱԼ ԲԱՌԵՐՆ ԱՆԳԼԵՐԵՆՈՒՄ

Հոդվածն ուղղված է անգլերենի բառապաշարում տեղ գտած փոխառությունների կամ փոխառյալ բառերի ուսումնասիրմանը, նրանց ունեցած դերին անգլերեն լեզվի գրավոր և բանավոր խոսքի, լեզվի բառապաշարի, հնչյունական և քերականական կառուցվածքների զարգացման գործում: Հոդվածում նաև ներկայացված է մի շարք լեզուներից արված փոխառությունների ցանկ:

Հանգուցային բառեր և արտահայտություններ. փոխառյալ բառեր, փոխառություններ, փոխատու լեզու, փոխառյալ լեզու, հնչյունական համակարգ, բառապաշար, ազդեցություն:

«Չկա աշխարհում մի ժողովուրդ, որ իր գոյության ամբողջ ընթացքում բոլորովին անջատ ու մենակ ապրած լինի: Բոլոր ժողովուրդներն էլ փոխադարձ հարաբերության մեջ են և այդ հարաբերություններից է կախված լեզուների բախտը (**Հր. Աճառյան, Լիակատար քերականություն հայոց լեզվի, Երևան, 1955 թ., հ. 1, էջ 368**)»: Եվ իրոք, աշխարհում հազիվ թե գտնվի փոխառյալ բառերից զերծ գոնե մեկ լեզու: Եվ սա բնական է, քանի որ փոխառություններն ու փոխառնված բառերը արդյունք են այլ ժողովուրդների հետ տնտեսական, քաղաքական, մշակութային կապերի զարգացման և պատմական անցյալի: «Փոխառյալ բառերը օտար ազդեցությունների մեջ ամենից ցայտունն են և նրանց թիվն օրեցօր աճում է՝ կախված միջազգային հարաբերություններից» (**Հր. Աճառյան, Լիակատար քերականություն հայոց լեզվի, Երևան, 1955 թ., հ. 1, էջ 368**):

Անգլերենին ևս բնորոշ են փոխառություններն ու փոխառյալ բառերը (անգլ.

loanwords կամ borrowings): Քանի որ Բրիտանական կղզիները բազմիցս ենթարկվել են օտար ասպատակությունների և նվաճումների, լեզվական այս երևույթը կրել է շարունակական բնույթ անգլերեն լեզվի ողջ զարգացման ընթացքում:

Նշենք, որ փոխառությունների մեջ են մտնում ոչ միայն առանձին փոխառնված բառերը, այլև փոխառնված առանձին տարրեր (օր.՝ ածանցներ, բառակազմական կաղապարներ և այլն): Քիչ չէ պատահում, երբ փոխառյալ բառը ավելի շատ գործածական ձևեր ունենա փոխառու լեզվի, քան փոխատու լեզվի մեջ (փոխատու լեզուն այն լեզուն է, որից փոխառնվում է տվյալ բառը կամ լեզվական տարրը, իսկ փոխառուն էլ այն լեզուն է, որի մեջ ներթափանցում են փոխառյալ բառերը): Օրինակ, ֆրանսերեն **»clique»** բառը սահմանափակ գործածության բառ է ֆրանսերենում (հայ. թարգմանաբար՝ «կլան, հանցախումբ»), սակայն փոխառու անգլերեն լեզվում այն ունի բազմաթիվ ածանցումներ՝ – cliquedom, cliqueless, cliquery, cliquomania, cliquomaniac, cliquishness, cliquism, cliquy կամ cliquey (**Jespersen, Otto: Growth and Structure of the English Language, Oxford: Basil Blackwell, 1952, p. 102**).

Փոխառությունները սովորաբար վերաբերում են հասարակական-քաղաքական, գիտատեխնիկական տերմիններին, կենցաղային, տնային գործածության առարկաներին, տեղանուններին, աշխարհագրական անուններին, անձնանուններին և այլն, : Նկատենք, որ լեզվից-լեզու առանձին բառերի կամ տարրերի փոխանցումը

բավական բարդ գործընթաց է և այն, պահանջում է որոշակի ժամանակ, սակայն, փոխառնված բառերը կարող են ենթարկվել արտասանական որոշակի փոփոխությունների, այսինքն, փոխատու լեզվից անցնելով տվյալ փոխառյալ լեզու, հնարավոր է որ նրանք չպահպանեն իրենց արտասանական նախկին համակարգը: Սովորաբար տվյալ բառի կամ տարրի փոխանցումը այս կամ այլ լեզու կատարվում է փոխատու լեզվին բավականին լավ ծանոթ լինելու պայմաններում: Այս դեպքում, սովորաբար պահպանվում է բառի նախնական արտասանությունը: Օրինակ, ներկայիս անգլերենի **garage** բառը փոխառություն է ֆրանսերենից և գրեթե պահպանել է իր ֆրանսերենի արտասանությունը՝ ֆրանսերենի “ղ” հնչյունը փոխարինելով անգլերենում հնչող “ր”-ով, սակայն փոխատու լեզվին գրեթե չտիրապետող անձինք ավելի հակված են չպահպանելու, այսինքն փոխելու արտասանությունը:

Ինչպես արդեն վերը նշեցինք, բառերը փոխառելու գործընթացը բարդ է և պահանջում է ժամանակ: Փոխառնված բառերը, որոնք անհասկանալի են փոխատու լեզվին չտիրապետող տվյալ անձին կամ անհատին, սկզբում հանդես են գալիս որպես “օտար բառեր”: Ժամանակի ընթացքում, երբ մեծանում են օտար բառերի օգտագործման շրջանակները, և ամրապնդվում է նրանց տեղը տվյալ լեզվի համակարգում, նրանք վերածվում են փոխառությունների կամ փոխառյալ բառերի:

Նկատենք, որ անգլերեն լեզուն ունի փոխառյալ բառերի բավական հարուստ համակարգ: Փոխառյալ բառերն այստեղ ավելի մեծ տոկոս, են կազմում, քան բուն անգլերեն բառերը: Ինչպես դանիացի լեզվաբան Օտտո Յեսփերսենն է նշում. “...անգլերեն լեզուն փոխառությունների շղթա է”, որը, նրա համոզմամբ, հետևանք է Մեծ Բրիտանիա ներխուժած օտար նվաճողների աս-

պատակությունների (**Jespersen, Otto: Growth and Structure of the English Language, Oxford: Basil Blackwell, 1952, p. 102**). Սակայն օտարերկրացիներին չի հաջողվում բրիտանացիներին լիովին պարտադրել իրենց սեփական լեզուները, այլ միայն նրանք այս կամ այն չափով միախառնվում են տեղական բնիկ լեզվին՝ որոշակի ազդեցություն թողնելով անգլերեն լեզվի բանավոր և գրավոր խոսքի էվոլյուցիոն զարգացման վրա:

Սկզբում գալիս են հռոմեացիները՝ իրենց հետ բերելով լատիներենը: Մինչ կելտերը կոչյակցեին հռոմեացիներին և այսպես կոչված “մայրցամաքային գերմանացիների” (continental Germans) հետ կողք-կողքի, անգլերենի բառապաշարն են թափանցում մի քանի հարյուր լատիներեն բառեր: Իսկ քրիստոնեության ընդունումից հետո՝ 6-րդ դարում, եկեղեցու միջոցով ավելի շատ լատիներեն բառեր են փոխառնվում:

Երբ մեր թվարկության 5-րդ դարում անգլոսաքսերը ներխուժում են Բրիտանիա, նրանք իրենց հետ բերում են իրենց լեզուն՝ **Englisc** կամ **Old English** (հին անգլերեն): Կելտերները կամաց-կամաց իր տեղն է զիջում նոր փոխառյալ բառերին: Հին անգլերենի բառերից են, օրինակ, **shirt, sheep, dog, work, field, the, you** և այլն: 9-րդ դարում վիկինգների ներխուժման հետևանքով անգլերենի բառապաշար են ներթափանցում նորվեգական բառեր, ինչպես, օրինակ, **skirt, skin, get, leg, same, wrong** և այլն: Հետագայում նորմաններն իրենց հետ Բրիտանիա են բերում ֆրանսերեն լեզուն, որի ազդեցությունը անգլերեն լեզվի համակարգի վրա զգալի է լինում: Ֆրանսերենը շուտով դառնում է ուսյալ վերնախավի լեզուն, իսկ անգլերենով խոսում էին միայն ավելի ցածր խավի մարդիկ: Շուտով անգլերենը արգելվում է օգտագործվել գրավոր խոսքում, սակայն 14-րդ դարի վերջում անգլերենը կրկին

սկսվում է օգտագործվել գրավոր խոսքում, քանի որ ֆրանսերենը դարձել էր ամբողջովին վերնախավի լեզուն: Հարյուրամյա պատերազմի ընթացքում էդուարդ III-ը /1327–77/ արգելում է իր բանակում խոսել ֆրանսերենով: Նա այս ձևով ցանկանում էր իր զինվորների գիտակցությանը հասցնել անգլիացի լինելու գաղափարը: Որոշ աղբյուրների համաձայն՝ այսօր անգլերեն լեզվում ֆրանսերենից փոխառյալ բառերը կազմում են մոտ 10.000 բառ, իսկ այլ աղբյուրների համաձայն էլ նրանց թիվը շատ ավելին է /N.A.Vavilov: **Aspects of British history, Moscow, 2000, pp. 72-73/:**

Այնուամենայնիվ, 14–15-րդ դարերում Բրիտանիայում եկեղեցու և կրթության լեզուն լատիներենն էր: Այսպիսով, մի կողմից լատիներենի, մյուս կողմից էլ ֆրանսերենի ու բնիկ անգլերենի առկայության հետևանքով անգլերենում երևան են գալիս բազմաթիվ հոմանիշներ: Այսինքն, միևնույն բառը կարող էր ունենալ մեկից ավելի հոմանիշներ: Այս է պատճառը, որ ժամանակակից անգլերենում այսօր առկա են միևնույն բառի համար բազմաթիվ հոմանիշներ, որոնք, հաճախ, շփոթության մեջ են գցում անգլերեն լեզուն սովորողներին և թարգմանիչներին: Օրինակ՝

Begin (անգլ.)– commence (ֆր.)– initiate (լատ.)

Time (անգլ.) – age (ֆր.) – epoch (լատ.)

Ask (անգլ.)– question (ֆր.)– interrogate (լատ.)

Նկատենք, որ ֆրանսերենից որոշ փոխառյալ հոմանիշ բառեր անգլերենում ունեն ավելի քաղաքավարի իմաստ, որը հետևանք է նորմանների նվաճման հետևանքով դասակարգային բաժանման:

Օրինակ՝

Belly (անգլ.–փոքր)– stomach (ֆր. – ստամոքս)

Stool (անգլ. –աթոռակ, տաբուրետ)– chair (ֆր. –աթոռ)

Կենդանի, այսինքն, չմորթված կենդանիներն ունեին սաքսոնական անվանումներ, օրինակ, **swine, ox, calf, sheep**, իսկ մորթվելուց հետո արդեն գերիշխում էր նրանց նորմանական անվանումը՝ **pork** (խոզի միս), **beef** (տավարի միս), **mutton** (ոչխարի միս) և այլն:

Վերածննդի դարաշրջանում անգլերենում հայտնվում են մի շարք փոխառյալ բառեր իտալերենից, իսպաներենից, սակայն իտալերենի կամ իսպաներենի ազդեցությունն արդեն այնքան մեծ չէր, քանի որ անգլերենը, որպես լեզու, արդեն ձևավորվել էր:

Ներկայացնենք մի շարք փոխառյալ բառերի ցանկ տարբեր լեզուներից, որոնք, անշուշտ, կհետաքրքրեն անգլերեն լեզուն սովորողներին և ուսումնասիրողներին (**Համացանց. Borrowed Words: Major Periods of Borrowings**):

Իտալերենից

Alto, arsenal, balcony, broccoli, cameo, casino, cupola, duo, fresco, gazette (ֆրանսերենի միջոցով), gondola, macaroni, piano, opera, pantaloons, prima donna, soprano, studio, torso, umbrella. viola, violin etc.

Իսպաներենից

Armada, adobe, alligator, barricade, bravado, cannibal, canyon, coyote, embargo, desperado, guitar, marijuana, mosquito, mustang, ranch, tornado, tortilla, vigilante etc.

Ֆրանսերենից

Attorney, bailiff, chancellor, chattel, country, court, crime, defendant, evidence, government, jail, judge, jury, noble, parliament, prison, revenue, state, tax, verdict, abbot, chaplain, chapter, clergy, friar, prayer, preach, priest, religion, sacrament, saint, sermon, baron, baroness, count, countess, duke, duchess, marquis, marquess, prince, princess, viscount, viscountess, noble, royal, lord, lady, knight, kingly, queenly, army, artillery, battle, captain, company, corporal,

defense, enemy, marine, navy, sergeant, soldier, volunteer, beef, boil, dine, fry, mutton, pork, poultry, roast, salmon, stew, veal, art, bracelet, claret, clarinet, dance, diamond, fashion, fur, jewel, oboe, painting, pendant, satin, ruby, sculpture, change, charge, chart, devout, dignity, enamor, feign, fruit, letter, literature, magic, male, female, pilgrimage, proud, question, regard, special etc (անշուշտ, ֆրանսերենից փոխառյալ բառերի միայն մի չնչին մասն ենք ներկայացնում, հասկանալի պատճառներով)։

Գերմաներենից

Loafer, noodle, poodle, quartz, hex, liverwurst, pinochle, schnitzel, stein, lederhosen, zeppelin, strafe, delicatessen, hamburger, frankfurter, wiener, hausfrau, kindergarten, schuss, wunderkind, spritz etc.

Սանսկրիտերենից

Ombudsman, ski, slalom, smorgasbord, maelstrom etc.

Հինդի լեզուներից

Bandanna, bangle, bungalow, cot, jungle, maharaja, pajamas, punch, shampoo, dungaree,

cummerbund, juggernaut, loot etc.

Լատիներենից

Agile, abdomen, anatomy, area, capsule, compensate, dexterity, discuss, disc/disk, excavate, expensive, fictitious, gradual, habitual, insane, janitor, meditate, notorious, orbit, peninsula, physician, superintendent, ultimate, vindicate etc.

Հունարենից

Anonymous, atmosphere, autograph, catastrophe, climax, comedy, critic, data, ecstasy, history, ostracize, parasite, pneumonia, skeleton, tonic, tragedy (այս բառերից շատերը թափանցել են անգլերենի բառապաշար միջնորդ լեզվի՝ լատիներենի միջոցով)։ Անգլերենի **ism** և **ize** վերջավորությունները ևս հունարենից են։

Հոլանդերենից

Avast, boom, bow, commodate, cruise,

dock, freight, leak, pump, scoop, skipper, smuggle, spice, yacht, ease, etching, landscape, sketch, brandy, cookie, cranberry, gin, waffle etc.

Ջարմանալի է, բայց փաստ է, որ անգլերենում առկա են փոխառություններ անգամ արաբերենից, չինարենից, ճապոներենից, պարսկերենից (ֆարսի), և այլն։

Արաբերենից

Bedouin, emir, gazelle, giraffe, harem, hashish, lute, minaret, mosque, myrrh, sultan, vizier, bazaar, caravan etc.

Չինարենից

Chop suey, chow mein, dim sum, ketchup, tea, ginseng, kowtow, litchee etc.

Ճապոներենից

Geisha, judo, jujitsu, kamikaze, karaoke, kimono, samurai, soy, sumo, sushi, tsunami etc.

Պարսկերենից (ֆարսի)

Check, checkmate, chess etc.

Նկատենք, որ փոխառությունները լինում են անմիջական (ուղղակի) կամ միջնորդավորված (անուղղակի)։ Անմիջական փոխառության դեպքում փոխառու լեզուն իր պատմական զարգացման ընթացքում անմիջականորեն է փոխառում այս կամ այն բառը կամ տարրը փոխատու լեզվից։ Իսկ միջնորդավորված փոխառությունների դեպքում փոխառնվող բառերը տվյալ լեզու են թափանցում միջնորդ լեզվի միջոցով։ Օրինակ, հունարենից անգլերեն թափանցած մի շարք բառեր եկել են միջնորդ լեզվից՝ լատիներենից։ Այդպիսի բառերից են՝ **parasite, climax, comedy, data** և այլն։ Միջնորդավորված փոխառությունները բնորոշ են նաև հայերեն լեզվին։ Օրինակ, **մեղալիոն, լիդեր, կարամել, դիրիժոր, ինստիտուտ, ռեժիսոր, էվոլուցիա, ռեստորան** բառերը հայերենում փոխառնվել են ռուսերենից, իսկ ռուսերենն էլ իր հերթին փոխ է առել նրանց անգլերենից, ֆրանսերենից, իտալերենից, հոլանդերենից, իսպաներենից և այլն (**Համացանց։ Փոխառություններ**։

Վիքիպեդիայի ազատ հանրագիտարան): Գոյություն ունեն նաև բանավոր և գրավոր (կամ գրքային) փոխառություններ: Սովորաբար բանավոր փոխառությունները կատարվում են բանավոր խոսակցական շփման ընթացքում: Այս դեպքում հնարավոր են հնչյունական, արտասանական աղավաղումներ, քանի որ փոխառյալ բառերը հիմնականում հարմարեցվում են տվյալ լեզվի հնչյունական, քերականական և իմաստային համակարգին: Իսկ գրավոր կամ գրքային փոխառությունները կատարվում են գիտական, տեխնիկական, հասարակական-քաղաքական, մամուլի, գրականության, պաշտոնական, փաստաթղթերի շնորհիվ: Սովորաբար գրավոր փոխառությունների դեպքում փոխառյալ բառերը պահպանում են իրենց իրենց սկզբնաղբյուրային հնչյունական

կազմը և իմաստը:

Իհարկե, փոխառությունների մասին կարելի է խոսել անվերջ, քանի որ լեզուների զարգացումը շարունակական գործընթաց է: Նկատենք, որ վերոհիշյալ փոխառյալ բառերի ցանկն անգլերենում սրանով չի սահմանափակվում: Կան նաև այլ լեզուներից վերցված փոխառություններ, որոնց մասին այստեղ չենք վերցնում, քանի որ նրանք արժանի են առանձնահատուկ քննարկման (ինչպես, օրինակ, հայոց լեզուն): Ընդհանրապես փոխառությունները նպաստում են տվյալ լեզվի զարգացմանն ու հարստացմանը, սակայն հարկ է զերծ մնալ անհարկի փոխառություններից, որոնց կարիքը հաճախ չի զգացվում, քանի որ նրանց համապատասխան համարժեքները վաղուց գոյություն ունեն տվյալ լեզվում:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Հր. Աճառյան, Լիակատար քերականություն հայոց լեզվի, Երևան, 1955 թ., հ. 1, էջ 368):
2. Jespersen, Otto: Growth and Structure of the English Language, Oxford: Basil Blackwell, 1952, p. 102
3. N. A. Vavilov: Aspects of British history, Moscow, 2000, pp. 72-73
4. Համացանց. Borrowed Words: Major Periods of Borrowings
5. Համացանց: Փոխառություններ. Վիքիպեդիայի ազատ հանրագիտարան

ЗАИМСТВОВАННЫЕ СЛОВА В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

АСМИК АБРААМЯН

*НАН РА, Международный научно-образовательный центр,
преподаватель английского языка*

Каждому языку свойственны заимствованные слова, которые имеют большое влияние на эволюционном развитии устной и письменной речи данного языка. В статье рассматриваются заимствованные слова, проникшие в английский язык из различных языков, и их роль на лексико-грамматическое и фонетическое развитие языка. В статье также представлен список ряда заимствованных слов, имеющих свое стабильное место в лексике современного английского языка, которые, несомненно, представят интерес для студентов и всех интересующихся английским языком.

BORROWED WORDS IN ENGLISH

HASMICK ABRAHAMYAN

International Scientific Educational Center of NAS

Lecturer of English

Borrowed words (loan words) are typical for every language and have a great influence on the evolutionary development of spoken and written languages. The given article deals with borrowed words (loan words) penetrated into the English language from a variety of languages and their role in phonetic language development. The article also lists a number of borrowed words having found their stable place in the word stock of modern English. Undoubtedly, the article will be interesting for students and those, who are interested in the English language.